

dačního kursu cenných papírů ke dni 1. března 1919 jako základny k vyměření dávky z majetku. Předsedou vrchní ředitel Jan Novotný, referentem bankéř Bedřich Fuchs. —

V tomto proudu přerozmanitých denních událostí krystalisovaly se pozvolna hlavní obrysy nového řádu věcí.

Dívajíce se nazpět, dovedeme v každé příhodě na první pohled sebe nepatrnější nebo sebe tragičtější — ať jest to smrt generála Štefánika 4. května, předložení prvního státního rozpočtu dne 13. května, šibenicové demonstrace pražské ve dnech 21., 22. a 23. května, podpis mírové smlouvy versailské 28. června, neb dubnový spisek stavitele Svobody, volající po přímé státní záruce za stavební úvěry, či zpolíčkování kněze v Týnském chrámu v předvečer svátku sv. Jana Nepomuckého, bourání pomníku Radeckého ve svátek svatojanský atd. — rozeznati její, současníkům snad skrytý, smysl neb dosah a klasifikovati ji jako vývojovou složku určité dnešní instituce nebo sociálního fakta. Snad není příliš smělým přirovnati tuto první dobu zmatené směsi zvuků, který se ozývá, když orchestr se připravuje a ladí své nástroje k nějaké symfonii. Ten, kdo symfonii již zná, dovede již v těchto zvucích rozpoznati její hudební prvky a vůdčí motivy.

Ale ti, kdo nesli v těchto počátcích naší samostatnosti politickou zodpovědnost, ti se probíjeli klopotně. Poznali často, jak tíží to, čemu Bismarck říkal „meine verfassungsmässige Pflicht eine Meinung zu haben und zu vertreten“, neboť velkým dílem nutně postrádali pomoci, kterou poskytuje jasně vytčený konkrétní program, a jistě přechoasto prožívali okamžiky, jež tento německý státník považoval za nejtěžší ve svém životě, totiž okamžiky zoufalých pochyb, zda veliké a neodvolatelné rozhodnutí, které muselo býti učiněno, bylo politicky správné či nikoli. La critique est aisée, mais l'art est difficile — snadná jest kritika, obtížné jest umění.

Do třicátého ročníku.

Dr. Josef Gruber.

Vstupujeme letos do třicátého ročníku našeho časopisu — za téhož redaktora, v témže nakladatelství, v téže tiskárně a jako orgánu téže korporace průmyslové. Věc zajisté řídká i ve světových literaturách, u početnějších národů, a dokonce již u tisku odborného, populárněvědeckého. Snad většinu z těch, kdož stáli jsme při „Obzoru národohospodářském“ v jeho počátcích, zkosila již smrt, my ostatní jsme zešedivěli, zestárli, a kolem nás vyrůstá nová družina mladších, hojnější počtem, než nás bylo před třiceti lety, sotva však oddanější a oběta-

vější. Za tento lidský věk nesmírně se změnilы poměry hospodářské, otázka sociální mílovými kroky se přiblížila k svému řešení a nabyla částečně jiné tvářnosti, a politicky dožili jsme se převratu, v jaký si netroufali ještě naši bezprostřední předchůdci doufat ani ve svých snech nejodvážnějších.

Nebude snad nezajímavо vzpomenouti z třicetileté historie listu zevrubněji alespoň dvou kapitol: jeho vzniku a jeho let válečných. Jdeť tu zároveň také o kus českých dějin hospodářských i české literatury národohospodářské. —

Nezdar vyrovnání českoněmeckého, známých „vídeňských punktací“ z r. 1890, a neočekávaně velkolepý úspěch první české veliké výstavy, zemské jubilejní výstavy v Praze r. 1891, probudil u nás znovu zvýšený zájem o povznesení národohospodářské. K prvním praktickým výsledkům tohoto zájmu patřilo založení „Vývozního spolku pro Čechy, Moravu a Slezsko“ (původně přijatý název „Vývozní spolek pro země koruny české“ nebyl úřady připuštěn), o němž ještě za trvání výstavy konány horlivě porady. Hned v jedné z prvních schůzí, již jsem byl rovněž přítomen, upozorňoval však tehdejší koncipista pražské obchodní komory, Dr. Frant. Čuhel, že péče o zvelebení českého exportu je vzhledem k našemu stupni hospodářského vývoje trochu předčasná, že národněčeského velkopřůmyslu je dosud poskrovnu, a tím hůře že je s naším velkoobchodem, náš průmysl že je zastupován dosud téměř jen maloživnostnictvem, pro něj je export — vždy již sám o sobě nejistý — těžko dostupný, nepoměrně pro nás potřebnější i také vděčnější že jest dobytí národního trhu domácího, o něj bychom měli v první řadě a úsilovněji se přičinit. Zkrátka hospodářské „Svůj k svému“, jak je hlásali a zdůrazňovali Bráf a Horáček a v jejich šlépějích všichni, kdož tehdy s úzkostí v srdci cítili naši malomoc politickou a uvědomovali si i její příčiny národohospodářské.

Vývody Čuhlovy však nejen že neodradily od zřízení „Vývozního spolku“, nýbrž na druhé straně vynesly Dru Čuhlovi v tehdejší politicky i národnostně nanejvýš pohnuté době osobní útoky Němců nejen v časopisech, nýbrž i v obchodní komoře, kde němečtí členové ještě do nedávna (r. 1883) vůbec tvořili většinu, a kde dosud jako plná třetina členstva zcela ovládali volební sbory velkoobchodu a všeobecného velkopřůmyslu, vynikající zároveň jak vzděláním a rozhledem, tak potencí kapitálovou. Vývozní spolek ustaviv se počal v našem průmyslu i zemědělství vyhledávati a organisovati živly schopné exportu svých produktů, Dr. Čuhel pak tím horlivěji v komoře i v Průmyslové Jednotě, kde byl tehdy členem ředitelstva, pracoval o hospodářské povznesení maloživnostnictva, které bylo tehdy převážným představitelem průmyslové činnosti v českém národě.

Vedle přednášek (v Řemeslnickoživnostenské besedě a v tehdejší Společnosti pro vědy státní i sociální) jedním z článků

této činnosti Čuhlovy bylo i založení časopisu. Průmyslová Jednota od samého počátku opětovně pokoušela se — vedle založení knihovny, pořádání výstav, zřizování odborných škol atd. — o činnost publikační. Vydávala jako svůj časopisecký orgán již v letech 1834—1840 redakcí Dra J. Kreuzberga a K. Neumanna „Mitteilungen für Gewerbe und Handel“, od r. 1839 vydáván redakcí J. Hesslera „Jahrbuch für Fabrikanten und Gewerbetreibende“, který roku 1841 sloučen s „Mitteilungen“ v nový jednotný „Encyklopaedische Zeitschrift für Gewerbetreibende“, jehož redaktorem byl od r. 1845 chemik K. Balling. Ročníkem 1848 však i tento list byl z úsporných důvodů zastaven, stejně pak zanikl týdeník „Nedělní list pro řemeslníky“, r. 1847 redakcí Dra Köhlera a K. S. Amerlinga. Jednotou vydávaný. Teprve skoro po 20 letech — Jednota přešla zatím dávno již z původních rukou aristokracie a německého velko-průmyslnictva a obchodnictva do vlády stavu měšťanského pod vedením české inteligence vědecké, technické i právnické — přikročeno r. 1865 k založení „Listů průmyslových“ redakcí Al. Studničky, avšak pasivnost jejich donutila již roku následujícího Průmyslovou Jednotu vzdáti se jejich vydávání. Podnětem a vlivem Jednoty, avšak mimo její náklad, vznikly v letech 1840 až 1860 i některé jiné průmyslové listy, zejm. Amerlingovy, jež však vždy po krátkém trvání zanikly.

Stará myšlenka vlastního časopiseckého orgánu Průmyslové Jednoty vzkříšena tudíž nyní znovu, a dne 31. ledna 1894 po prvé vyšly „Nové Zprávy, časopis věnovaný otázkám národohospodářským, sociálněpolitickým, živnostenskoprávním a technologickým“. Jakožto jejich majitel, vydavatel a zodpovědný redaktor byl na listě označen knihtiskař Edv. Beaufort, vedle Průmyslové Jednoty rozhodl se užívatí nového časopisu za svůj orgán i Vývozní spolek, který sám již déle než rok vydával vlastní samostatný věstník měsíční pod názvem „Vývozní zprávy“. Řízení nového listu svěřeno redakčním komitétům obou spolků, jejichž nyní jediným orgánem list se stal, za hlavní spolupracovníky získáni byli sekretáři a koncipisté všech tří českých obchodních a živnostenských komor (Praha, Plzeň, Budějovice), mimo něž přislíbilo do „Nových Zpráv“ přispívati přes 20 odborníků hlavně z kruhů živnostenských, profesorských a právnických. List měl vycházeti dvakrát za měsíc a později každý týden, aby mohl zvlášť tržní informace pro členy Vývozního spolku přinášeti rychleji a tudíž včasěji. Téměř celé první čtyři strany převelkého formátu prvního dvojčísla zabral „Náš program“, který, vzešed hlavně z porad nás budoucích hlavních spolupracovníků, za přední úkoly nového listu prohlásil především „podporování každého počínu, směřujícího ku zvelebení stavu živnostenského na dráze pokrokové“, zároveň však i pěstění otázky dělnické, „vzbuzování sympatií pro požadavky dělnictva, zkoumání, které tužby jeho jsou spraved-

lívý a jak by se daly provést, na druhé pak straně poučování dělnictva, že jen ty opravy mohou býti stálé, jež mají základ svůj v přirozenosti lidské a přirozených podmínkách hospodářského života“.

„Nové Zprávy“ s počátku dost dobře hověly vytčenému programu, alespoň v některých jeho odstavcích. K plnění některých jiných však vůbec nedošlo, záhy pak ukazovaly se důsledky některých vad organizačních. Redaktorem skutečným byl Dr. Čuhel, který však na listě podle svých zkušeností z r. 1891 z ohledu na tehdejší poměry v komoře (a podobně bylo i u zemského výboru) vůbec nebyl uveden, také většina článků byla označena jen šiframi. Redakční komise obou spolků brzy přestaly se pravidelně scházeti, protože nebylo o čem se usnášeti. Bývala nouze o příspěvky. Redaktor sám po obě léta, ve kterých list vycházel, nenapsal do listu jediného článku a menší zprávy jen nečetné,*) břímě vyplňování listu (skutečné břímě, protože honoráře byly neuvěřitelně skromné) spočívalo hlavně na některých nás úřednících komory, zemského výboru a Vývozního spolku. Dokonce již od druhého ročníku, kdy nominelní a nakonec skutečnou redakci převzal red. J. J. Langner, byly čím dál patrnější známky blížícího se zániku: list začal sice vycházeti týdně, avšak tím nepravidelněji, odpadávali předplatitelé i spolupracovníci, také úprava listu — papír, tisk — se horšila.

Zatím však vždy intensivněji rostl v českém národě zájem o otázky národohospodářské. Bráť ve staročeském „Hlasu Národa“ postavil rubriku národohospodářskou na první místo a sledoval v ní s neúmornou pílí a bezmeznou obětavostí všechny čelnější zjevy národohospodářského života u nás i v cizině. Nově založená Masarykova a Kaizlova „Naše Doba“ zavedla pravidelné rozhledy po životě hospodářském, týdeníky „Česká Stráž“, „Čas“, „České Noviny“ věnovaly proti starším dobám nezvyklou pozornost věcem hospodářským, a na Moravě dokonce již od let vycházel samostatný „Národní hospodář“ Dra Sovadiny a později Dra Tom. Šíleného. V říjnu 1895 konán v Praze za veliké účasti ze všech zemí české koruny první český sjezd národohospodářský pod záštitou strany mladočeské.**)

A zatím jediný ryze hospodářskotechnický, nepolitický list český, orgán dvou význačných korporací průmyslověobchodních, zmíral obsahově i finančně a měl koncem r. 1895 zhasnouti nadobro. Kladli jsme tehdy vnitřní pokles „Nových Zpráv“ hlavně na vrub anonymity jejich autorů, a tuto opět na vrub nedostatečného zájmu pro theorické badání a přílišných ohledů na Němce u českých komor obchodních. Napsal jsem tehdy

*) Sr. můj nekrolog „JUDr. František Čuhel“ v O. N. 1914, str. 423.

**) Srov. můj článek „Čtvrtstoletí České společnosti národohospodářské v Praze“, O. N. 1921, str. 399 a násl.

článeček „Obchodní komory české a česká věda národohospodářská“, ve kterém jsem přikládal komorám za úkol zvl. i vědecké vyšetření hospodářských poměrů v obvodu každé komory a popularisování nauk národohospodářských přednáškami, knižně i časopisecky. K jeho uveřejnění však nedošlo. Dohodly se totiž zatím Průmyslová Jednota a Vývozní spolek s nakladatelem J. Ottou ke sklonku r. 1895 o vydávání nového orgánu časopiseckého. Nový nakladatel však položil spolkům za podmínku, že skutečný redaktor bude na listě také plně podepsán a za jeho úroveň vůči veřejnosti svým jménem zodpověden. Za této podmínky padla volba na mne. Ode mne pocházelo na 20 kratších i delších úvodníků v „Nových Zprávách“ i převeliká část menších zpráv národohospodářských, živnostensko-právních, školských i sociálněpolitických, psal jsem od r. 1895 i pravidelné živnostenské a obchodní i sociální rozhledy v „Naší Době“ i články a hospodářské hlídky v Pelclových „Rozhledech“ již od r. 1894, již r. 1893 články a zprávy do týdeníku „Času“, něco i do „Hlasu Národa“ Bráfova atd. Volba moje za redaktora zajišťovala pak ovšem nám českým národohospodářům v komoře, že list bude veden v našich intencích.

Vybrali jsme tudíž s p. Ottou název nového listu i jiné podrobnosti, zejm. rozšíření programu ze živnostenskoso sociálního na vůbec národohospodářský a sociálněpolitický, formát listu zvolen podle tehdejší „Živy“, k pozvání obou spolků a mému sešla se v Průmyslové Jednotě řada mladších pracovníků národohospodářských, kteří vesměs projekt vydávání nového časopisu vřele uvítali a k literární spolupráci se zavázali, a dne 21. prosince 1895 vyšlo prvé číslo „Obzoru národohospodářského“. Program listu vyložen úmyslně tentokrát jen stručně: pěstovati národohospodářské vědění v českém národě, šířiti znalost hospodářských poměrů jeho a přispívati všemožně k hospodářskému jeho povznesení buzením podnikavosti, svépomoci a smyslu pro spolčování, předváděním skvělých vzorů domácích i cizích, soustavným sledováním výrobní činnosti vlastní i jiných národů.“ Za programem následoval článeček Dra Čuhla (pseudonym Dr. E. B. Šimek zvolil Dr. Čuhel podle křestního i rodného jména své choti) „Několik slov o národním hospodářství“, v němž autor obhajoval v duchu Listově české snahy hospodářskoemancipační, Dr. C. Horáček napsal stať „K otázce kartelové“, která ihned vyvolala v dalších číslech polemiku s Vojtěchem Hořínkem, a redaktor stať „Obraz rakouskouherského vyrovnání po stránce hospodářské“. Po úvodních článcích následovaly „Menší zprávy“ národohospodářské, sociálněpolitické, hospodářské poměry v zemích českých (zejm. s hlediska poměru Čechů k Němcům) a vývozní zprávy, pak věstníky obou spolků a knižní referáty.

Hned po vydání 1. čísla byly s mnoha stran proječovány souhlas a sympatie s „Obzorem“. Bráť, který zpočátku, po zku-

šenosti s „Novými Zprávami“, zůstával v pozadí a nezučastnil se ani předchozí porady sboru přispěvatelů, přihlásil se ihned delší statí „Některé úvahy o poměrech úrokových v Čechách“, z Vídně byl jsem překvapen neobyčejně přátelským dopisem prof. J. Kaizla, který, tehdy říšský poslanec, krátce za sebou poslal dva zajímavé články „Progresivní přírážky“ a „Zlato a stříbro“, do druhého čísla přispěl kromě Bráfa ještě Dr. Fořt, tehdy sekretář pražské obchodní komory a říšský poslanec, a Dr. Karel Viškovský, tehdy koncipista obchodní komory plzeňské, do nejbližších dalších čísel pak Dr. Rudolf Hotowetz z pražské komory, profesor Jan Koloušek z obchodní akademie chrudimské, sekretář zemského výboru Dr. Fr. Fiedler a koncipista Dr. Rudolf Pilbauer, ředitel státní řemeslnické školy v Kladně Frant. Rössler a doc. techn. Josef Schneider, články ze sociálního hnutí Ant. Hajn a Dr. Jos. Lukáš.

Obavy, které se tehdy jako stín kladly na všechnu naši veřejnou činnost národohospodářskou před útoky Němců a tedy porušením národního míru v obchodní komoře, se neuskutečnily. Pozornosti německých listů sice ani „Obzor“ neušel, od nastoupení Wohankova na presidentský stolec v komoře však se i tu změnilы poměry*) a jistě přispělo, že nakladatelem „Obzoru“ byl právě J. Otto, který patřil k nejváženějším českým členům komory.

Redakční komise v dřívějším smyslu při O. N. vůbec již nebylo, v Prům. Jednotě byla sice občas volena komise pro záležitosti O. N., její nečetné schůze (na př. v r. 1898 tři, jindy 1—2, v letech 1901—1908 ani jediná) jednaly o věcech správních (předplatném, podporách, lhůtách vycházení a pod.). Občas vyslovováno přání, aby v listě docházeli slova i mužové praktického života hospodářského. K tomu jsem však již sám naše praktiky občas, nejednou, vyzýval, až na velmi vzácné výjimky však vždy bez úspěchu. Je to ostatně velmi pochopitelno a prostě důsledek dělby práce.

Po třech ročnících, od r. 1899, změnili jsme „Obzor“ ze čtrnáctideníku v měsíčník. K podnětu nakladatelství: zjednodušena tím administrace a sníženy výdaje. Zároveň však tím „Obzor“ změněn v odbornou revui podobnou Masarykově „Naší Době“ a Vlčkově „Osvětě“. Úroveň listu zvyšována, vedle

*) Podobného něco zažil jsem o několik let později při habilitaci za soukromého docenta národního hospodářství na pražské universitě. O mém habilitačním záměru zvěděl ode mne v komoře předem pouze president Wohanka, který byl záhy zpraven též od Rezka, že jsem vyhlédnut pro připravovanou tehdy českou techniku v Brně. Zato někteří jiní v členstvu i v úřednictvu byli přímo konsternováni; zvěděli však o věci teprv, když se již nedala zmařit. Němci sami však nejen že nevzbudili bouře v komoře, nýbrž jejich předák Otto Forchheimer, předseda německého kasina, mně potom za sebe i německou minoritu blahopřál, jelikož prý habilitace moje na historicky první universitě ve střední Evropě je významným i pro komoru.

dosavadních „menších zpráv“ zavedeny zvláštní „rozhledy“ národohospodářské, sociální a po několik let i oddělené rozhledy finanční. Přibýlo časem mnoho nových spolupracovníků, takže sotva jest z posledních 30 let českého národohospodáře, od něhož by nebyl „O. N.“ přinesl články, často jejich literární prvotiny. Před deseti lety byl kdesi uveřejněn (nevím, zda úplný) seznam přispěvatelů do „O. N.“ z prvního dvacítiletí; z období válečného a poválečného napočítám jsem jich nyní, starších i novějších, přes osmdesát, jen pokud jde o články úvodní. U mladších, začátečníků, bývalo někdy potřebí, když jinak myšlenky článku byly dobré, celé stati redakčně přebourati, věty přepracovati a přemístiti, zbytečné fráze odstraňovati, věci výrazněji vyjadřovati, o českost slohu dbáti. Nejeden z nyní literárně i řečnický uznáných autorů ocenil potom s povděkem tuto jakousi školu, podobně jako jsem druhdy sám se mnohému slohově naučil přispěvatelstvím do Herbenova „Času“. Osobně vzpomínám četných přátel, kteří k mému požádání nikdy neodepřeli příspěvek o té či oné časové otázce, a zejm. těch, kteří — na prvním místě zvěčnělý Dr. Rudolf Pilbauer — spolupracovali v pravidelných měsíčních rozhledech „Obzoru“.

Roku 1901 odloučil se od „O. N.“ Vývozní spolek. Byl sice po jistou dobu stále ještě uváděn na titulním listě „Obzoru“, odebíral snad ještě list pro některé členy, ale jeho Věstník z listu vymizel. Změnily se v něm osoby — odešli první jeho budovatelé: Dr. Pilbauer, Dr. Hotowetz, JUC. Srb — i věcně nepostačovalo vycházení listu ve lhůtách měsíčních snad již rostoucí potřebě rychlých informací (ačkoliv první „Vývozní zprávy“ spolku vycházely také jen měsíčně). Hlavním však asi podnětem bylo, že tehdejší správě spolku nezamlouvaly se články Stillerovy, které však u ostatního čtenářstva docházely nezvyklého jinak ohlasu a obliby (Ant. Stiller býval v počátcích Vývozního spolku jeho úředníkem, později činným ve Francii a Belgii při exportní akci rak. ministerstva obchodu a v r. 1900 vydal péčí Českého obchodního musea řadu životopisů podnikavých mužů pod názvem „Šťastní jednotlivci“), a že některé tehdejší akce a výroční zprávy Vývozního spolku docházely v O. N. z pera spoluzakladatele a dlouholetého sekretáře spolku Dra Pilbauera posudku nepříznivého.*) Také ve správě spolku nastaly později nutné změny, ale k obnově spojení s O. N. již nedošlo.

Dvou věcí nemohu ještě opomenouti. Předně, že nakladatelství J. Ottovo nikdy se nevměšovalo do věcí redakčních a že stejné samostatnosti listu vždy též dbalo každé dočasné ředitelství Jednoty. Oběma činitelům stačilo, že list je stále dobrý a že dochází rostoucího uznání a vážnosti. Po druhé, že nakladatelství i tiskárna — dříve firmy Ottovy a od roku 1900 Česká

*) Sr. na př. O. N. 1900, str. 288.

grafická Unie – vždy pečovaly o pěknou vnější úpravu a spolu s redakcí o přesné vycházení listu. Uznale vždy jsem též oceňoval věru často nesnadné luštění rukopisů mých i leckterých cizích tiskárnou a bedlivé provádění korektur; nebylo u nás nikdy té hromadnosti omylů tiskových, s jakou se shledáváme nezřídka i v revuích vědeckých. — Zvláštní zmínky snad zasluhují válečná léta „Obzoru“.

(Dokončení.)

□ □ □

ZPRÁVY.

Sté výročí našich železnic. Péče státní o dopravní cesty počíná, jak známo, skoro všude teprv merkantilismem. U nás bylo od doby Karla VI. mnoho vykonáno v oboru staveb silničních, avšak nákladné silnice alpské (Semmering, Loibl, Arlberg, Stilfské sedlo atd.) a sedmihradské pohltily tolik peněz, že na hustší síť silniční již dost nezbývalo. Průplavů bylo málo (Vídeň-Nové Město, průplav Františkův a begský v Uhrách) a neměly významu pro všeobecnou dopravu. Neupravené řeky byly jen na krátkých tratích splavny a platily právem za velmi nebezpečné cesty dopravní; paroplavba na Dunaji byla po neúspěšných pokusech v r. 1819 zavedena teprv v letech 1830 po roztrhání skal u Bratislavy a Staré Moldavy. Nejnaléhavější zdála se potřeba spojení mezi Dunajem a Vltavou, jak pro místní dopravu soli do Čech, tak pro transitní dopravu mezi mořem Severním a Černým. Avšak průplav byl by vyžadoval přes 200 plavebních komor a tedy obrovských výdajů stavebních a drahého pak ještě provozu. Gerstner navrhl tudíž místo průplavu zřízení „dřevěné a železné dráhy“ z Lince (původně projektována z Mauthausen) do Budějovic, a František I. udělil dne 7. září 1824 pro ni privilegium. Byla to ovšem dráha s pohonem koňským, prodloužená později do Gmundenu, záhy povolena i stavba druhé koňské dráhy z Prahy do Lán, a od r. 1838 vzniká i první lokomotivní dráha od haličských solných dolů v Bochnie do Vídně s pobočkami do Brna, Olomouce a Štokravy (Ferdinandská severní dráha) a druhá z Vídně přes Víd. Nové Město do Gloggnitze (Ferdinandská jižní dráha), v rakouské tehdy severní Itálii počíná se stavěti trať Benátky-Milán a trať Milán-Monza. To byla železniční síť, která byla v Rakousku vystavěna a provozována do počátku státních staveb železničních v roce 1842. Friedr. List (Eisenbahn-Journal 1836) zdůraznil, že kdežto ve Francii Thiers prohlásil již za obrovský výkon vystavění 10 mil (lieu) za rok, v Rakousku se v posledních letech staví ročně 30 mil směrem k Haliči a projektuje se delší dráha z Vídně do Terstu a z Benátek do Milána. Jak vypadaly tehdejší dráhy? Již u našich nejstarších koňských drah bývala „nádrazí“, „stanice“ (jako u bývalých pošt pro výměnu koní), sestávající z nečetných místností úředních a obytných pro zřízence i hostinských pro cestující, ze skladiště pro zboží, z vozovky, stájí a dílny kovářské, všechno ohrazeno zdí nebo plaňkami, každá asi 20 km od druhé, někdy zřízená ve dvoře hostince ležícího při trati. Za spodní stavbu trati sloužily spočátku rovnoběžně jdoucí masivní zdi, později násypy nebo i v určitých vzdálenostech kamenné kvádry, na nichž spočívaly ve šterku uložené podélné pražce nebo litá ložiska kolejnicová; vrchní stavbou pak byly

Do třicátého ročníku.

Dr. Josef Gruber.

II.

Sarajevský atentát byl v O. N. z 15. července 1914 zaznamenán pouze oficiální zprávou o schůzi Prům. Jednoty v jejím Věstníku. Po prohlášení války byl O. N. jako snad převážná většina odborných časopisů prozatím zastaven. Když však již ke sklonku 1914 bylo jisto, že konec války je v nedozírné dálce, dohodl jsem se 9. ledna 1915 s nakladatelem p. Ottou i s Prům. Jednotou, že bude ve vydávání O. N. pokračováno a zameškaná čísla co nejdříve nahrazena. Zodpovědnost za obsah listu zůstavena nyní tím spíše výhradně — jako v dosavadních osmnácti ročnících — mně, s pochopitelnou výhradou, aby snad nebyla způsobem psaní „Obzoru“ ohrožena další existence ne snad pouze časopisu, nýbrž i samé Jednoty, která tehdy překročila již 80. rok svého trvání. Podle pravdy, ačkoliv pozdější téměř pravidelné konfiskace listu (a často na mnoha stránkách v témže čísle) činily takové zakročení úřadů nejednou velice pravděpodobným, zůstala moje redaktorská samostatnost i nyní naprosto nedotčena, ba soudím, že neohrožený způsob psaní O. N. docházel jak u nakladatele, tak u Jednoty souhlasu, a tím více arci u čtenářstva, které za války vzrůstalo.*)

Dne 29. ledna 1915 bylo tedy vydáno, po půlletní přestávce, osmé číslo O. N. z r. 1914. Další čísla měla odtud vycházeti pravidelně ve lhůtách 14denních, dokud by nebylo dosaženo pravidelných termínů vycházení. Tato přípověď přesně zachována. Poslední (jedenácté) číslo ročníku 1914 vydáno dne 12. března 1915, první číslo 20. ročníku dne 2. dubna 1915 a další opět ve lhůtách 14denních až do 18. června 1915, kdy číslem 6. vše, co loni bylo zameškováno, plně dohoněno a počalo pravidelné vycházení. Ve čtyřech a půl měsících vydáno takto 10 čísel O. N. o 488 stranách obsahu, který jistě nikterak nestál pod obvyklým průměrem. Přispělo k tomu nepochybně, že redaktor již za nucené půlroční přestávky nejen sám**) řadu článků, zejm. k válce

*) Nakladatel p. J. Otto mi při náhodilém setkání řekl: „Uvidíte, že nás nakonec přece jen oba zavrou, Vás i mne.“ Jak smýšlel tehdejší sekretář Jednoty, spisovatel Jan Lier, přes loyální noticky jím z P. J. uveřejňované, je snad známo.

**) Byly to zejm. články: „Hospodářské poznámky k válce r. 1914“, a sice dle rozvrhu hned na počátku vytčeného: „I. Hospodářské pozadí války. II. Válečné náklady a jejich uhrazení. III. Úhrada válečných břemen po válce. IV. Válka a peněžní poměry vůbec a v Rakousku zvlášť. V. Válka a prostředky komunikační a dopravní. VI. Válka a obchod mezi národní. VII. Válka a hospodářská opatření proti příslušníkům nepřátelské ciziny“ — vše v ročnících 1914 a 1915, „Válka a populační problém“ v roč. 1916, „Populační problémy“ v r. 1917 a „Účinky světové války na populaci a nové návrhy populacionistické“ v r. 1918, „Snahy o celní unii Rakousko-Uherska s Německem“ v r. 1916 a „Hospodářský problém

se vztahujících připravoval, nýbrž i u některých jiných autorů jimi se zajistil.*)"

Své hospodářské poznámky k válce zahájili jsme konstatováním, že „v českém písemnictví, snad k nevelkému prospěchu a ovšem z tlaku situace naší národní, i z censurních ohledů — censurní praxe, nehledě ani k Uhrám a Německu, i v Rakousku v Praze je přísnější nežli ve Vídni a na venku — málo je úvah o příčinách, doprovodech i možných následcích války“ (str. 401) a že „snad bude lze také u nás volně povědět, co otevřeně píše nejproslulejší němečtí učenci národohospodářští a jiní v Německu, z jichž spisů zde z opatrnosti vesměs čerpáme“.**) Chtěli jsme v těchto i jiných statích do krajnosti využití alespoň těch možností, jaké v poměrech tehdejších byly dány. Důsledně psal na př. „O. N.“ proti jakémukoliv hospodářskopolitickému sblížení a zvláště proti celní jednotě s Německem, proti níž se také Průmyslová Jednota vyslovila na základě ryze věcně prováděného národohospodářského šetření již v roce 1848***), i proti

středoevropský“ v r. 1917, „Vývoj sociálních ideí a hnutí“ v r. 1915 a 1916, „Peněžnictví po válce“ a „Stříbro“ v r. 1917, „Obchodní politika“ v r. 1918, kromě řady menších.

*) Přispívání články válečnými zůstalo pochopitelně většinou na redaktorovi a ovšem jako poslední léta vždy veškeré rozhledy, válečné i neválečné. Někteří autoři, kteří po převratu vystupovali v postojích neochvějných hrdinů, odřekli jakékoliv příspěvky (do O. N. i jinam), jelikož prý raději nepíší, nemohou-li psát tak, jak by chtěli; a začali tím okázaleji vylézati z úkrytů, když o konečném výsledku nebylo lze pochybovati. Zajímavé je srovnání jmen autorů z ročníků válečných a pozdějších. Napísali v tu dobu do O. N. úvodní články o poměrech válečných: R. 1915 Dr. Karel Viškovský „Obilní politika ve válce“, Dr. Karel Písecký „Hospodářské dějiny“, F. A. Borovský „Zapisujeme své paměti“, Dr. Jos. Lukáš „Sociálněpolitický obsah zákonů válečných“, Dr. Frant. Weyr „Problém náhrady za škody válečné“, Dr. Jos. Drachovský „Válečné půjčky, jejich pojem a klasifikace“, r. 1916 Dr. Dobroslav Krejčí „Naše statistika ve válce“, Dr. Theodor Živanský „Veřejná úprava aprovisace v druhém roce válečném“, Dr. Jan Matys „Nové cesty průmyslového vývoje?“, r. 1917 JUC. Jan Sedlák „Zásobování a výživa za války“, Dr. V. Schuster „Poválečný pomocný úvěr živnostenský“ a „Přechod do mírového hospodářství a textilní průmysl“, Karel Váchal (pseudonym) „Německý zákon o vlastenecké službě pomocné“, r. 1918 Dr. Viktor Dvorský „Zeměpisné podmínky hospodářského života v čsl. národním území“, Dr. C. Horáček „Válka a Knappova theorie peněžní“, Dr. Karel Krtek „Demobilisace osobní“, Dr. J. Matys „Zápas městské kultury o existenci“, A. G. Melichar „První dva roky válečných financí, jak je vidí Amerika“, řed. Ant. Nýdrle „Lihovarnický průmysl za války“, V. Schuster „Středostavovské živnosti v přechodu do mírového hospodářství“ (články: Dr. Karel Nermut „Studium ciziny“, S. „Peněžnictví po válce“, Dr. Karel Tykal „Státní nezbytnosti v oboru zemědělství“ v O. N. 1917 a též „Základy agrárního hospodářství v Rakousku“ r. 1916 jsou od redaktora).

**) O. N. 1914, str. 402 v pozn. Zde také odkaz na Masarykův článek „Válka“ v Naší Době 1914, str. 167 a násled.

***) Sr. O. N. 1913, str. 447 a opět za války 1914, str. 494. V stejném smyslu proti našemu pohlcení Německem v jakékoli celní nebo hospodářské unii psal jsem i v Naší Době (čl. „Problémy obvodů světospodářských a idea celní unie mezi Rakousko-Uherskem a Německem“, říjen

jakémukoliv odstrkování českých zemí a krajů i měst, zejm. Prahy, na prospěch zemí alpských nebo uherských, a českých lidí proti jinonárodním. „Obzor“ opětovně upozorňoval, aby děj tak obrovského významu historického jako světová válka byl u nás také vědecky sledován, aby postaráno bylo o dostatečné a vždy objektivní zaznamenávání dnešních poměrů,*) aby v rodinných kronikách, v pamětních knihách obcí, společenstev, spolků, ústavů a pod. bylo zaznamenáváno, jak válka i hospodářské a sociální jevy ji provázející zrcadlily se v životě jejich a jejich vlastí, a zejm. aby sbírán a uchován byl materiál pro posouzení účinků války na naše poměry hospodářské a sociální. Sami jsme v měsíčních rozhledech „Obzoru“ stopovali účinky světové války na všechny složky života hospodářského i kulturního, přibírajíce k poučení i války a válečné poměry dob minulých; zejména ročník 1915 obsahuje spoustu látky z hospodářské a kulturní historie, pokud souvisí s válkami. Při všech článcích a statích nikdy jsme nezadali od původu zaujatému hospodářskopokrokovému a národněhospodářskému programu „Obzoru“.

Ovšem bylo-li vůbec jakého očekávání, že naše vojensko-policejní censura zachová alespoň meze, jaké byly projevům tiskovým popřány za války ve všech ostatních státech kulturních, doznalo naprostého zklamání. Hned první číslo O. N., které se obíralo poměry válečnými, propadlo konfiskaci (str. 405) po mém citátu z německého národohospodáře Jul. Wolfa, že „nízké povahy nenávidějí toho, komu jsou zavázány díkem“, a konfiskace staly se potom „Obzoru“ údělem téměř pravidelným. Číslo následující, vyšlé dne 12. února 1915, propadlo konfiskaci hned na čtyřech místech rozhledů (str. 436—439), vždy 10 a více řádky, o stranictví i při jmenování technických úředníků, o Svůj k svému, o přeceňování hospodářských důsledků národní dohody českoněmecké, a rovněž poslední číslo zmínkou (str. 530) o nádherných silnicích, jichž bylo „v posledních letech Rakouskem s odstrčením jiných zemí tolik zbudováno v zemích alpských“.

Daleko ještě bohatší konfiskacemi byl ročník 1915. V čísle 1., vyšlém 2. dubna, bylo sice zabaveno toliko 10řádkové místo v čl. Dra Matysa o našem disažiu proti Německu a Italii (také později byly v O. N. censurou škrtnuty jakékoliv zmínky nepříznivé o stavu naší valuty až do doby, kdy po svolání parlamentu byly i valutní poměry vůbec přetřásány veřejně), v čísle 2. ze 16. dubna 1915 vyškrtávala censura dvě věty z čl. Dra Viš-

a listop. 1915, a „Němečtí národní hospodáři o hospodářském sblížení Rakousko-Uherska s Německem“, září 1916), v České Revui („Otázka užšího hospodářského spětí Rak.-Uherska s Německem“, květen 1915), v Naší Době, květen 1915, též článek „Válka a hospodářské styky mezinárodní“.

*) Článek Dra Karla Píseckého (pseudon.) „Hospodářské dějiny“, O. N. 1914, str. 474, čl. F. A. Borovského „Zapisujeme své paměti“, O. N. 1915, str. 85.

kovského „Obilní politika ve válce“ (str. 67), ale z mého článku „Válka a peněžní poměry vůbec a v Rakousku“ škrtnuto $\frac{2}{3}$ stránky 71, $\frac{1}{2}$ strany 72 a celá 73 o válečné politice Rakousko-uherské banky, v čísle z 15. července 1915 konfiskován odstaveček o hospodářském a jazykovém bojkotu (str. 341) a i z literárních referátů celý téměř obsah brožury o anglických opatřeních a návrzích k vytlačení německého obchodu a průmyslu (konec str. 351 a celá str. 352)*). Nejhuře pochodilo prosincové číslo. Zabaveno bylo v mých rozhledech místo na str. 534 o změnách v kabinetě Stürgkhově propuštěním ministrů vnitra, obchodu a financí (Heinolda, Schustra z Bonnotu a Engla) koncem listopadu 1915,**) na str. 535 bylo při zmínce o komisi pro kontrolu státního dluhu zabaveno „jediný to zbytek parlamentních institucí v Rakousku, který ani za války nezastavil svou působnost“, na str. 536 propadlo konfiskaci devět řádků o tom, že „po úplném splacení třetí válečné půjčky (počátkem března 1916) bude potřebí půjčky nové, ne-li válečné, tedy jistě opět mírové, již pro splacení bankovek a zlepšení valuty“, v nichž byla i nárážka na skrovnou půjčkovou ochotu venkovského obyvatelstva především v Uhrách i v rakouských zemích alpských, a hned na str. 537 dalších 12 řádek o malé účasti Uher, které přece „z válečné konjunktury zemědělské poměrně i absolutně nejvíce vytěžily“, že „zvláště zklamala účast svěřenského velkostatku“

*) V témž čísle byl censurou ve „Zprávách“ zabaven celý sedmi-stránkový výťah ze Sombartova spisu „Händler und Helden, patriotische Besinnungen“ (Angličané-kramáři, hrdinové-Němci) pro celkovou prý protiněmeckou tendenci tohoto výťahu. Doufaje v uvolnění tlaku cenzurního, pokusil jsem se na jaře 1917 opětně o její otištění, byla však znovu zakázána a vyšla teprv po převratu v listopadu 1918 (str. 426).

**) Snad bude zajímaví, co všechno se nesmělo uveřejnit. V textu stálo, že tito ministři byli propuštěni (co následuje, bylo zabaveno) „všichni s obvyklými, jen poněkud odstupňovanými projevy uznání, ale všichni bez udání důvodů, pro které byli vystřídáni muži novými. Dr. Heinold vrátil se zajisté rád na moravské místodržitelství, z kterého přišel v úřad jemu ne valně vítaný, stejně jako Dr. Schuster, který v oboru jemu cizím a jím nedostatečně ovládaném nejvíce postrádal energie a ukazoval nerozhodnosti, znovu se uvázal v dřívější úřad generálního guvernéra poštovní spořitelny. Nejnepříznivější kritiky doznal při odchodu bar. Engel: byrokrat, třebaš jeden z nejnadanějších v kabinetě, který se správci odborů a referenty téměř ani neobcoval, neponechával úřednictvu ani iniciativu ani provedení, zdržoval pasivním odporem mnoho důležitých zásadních rozhodnutí a v četných případech způsobil průtahem vyřízení mnoho škody, jsa tudíž neoblíben jak mezi úřednictvem, tak v kruzích obchodních i v širším obecnstvu. Byl po mnoho let jako přednosta rozpočtové sekce nepostradatelnou pravou rukou každého finančního ministra v parlamentě a neúprosným škrtilcem všech položek, které se zdály zbytečným zatěžkáním rozpočtu, nebyl ani finančním politikem, ani vynikajícím organisátorem služby finanční, za správce státních financí byl povolán teprv po předčasné smrti Zaleského (v. O. N. 1913, str. 484) a ministrem byl jmenován teprv před rokem, jako ministr, neoblíben nahoře jako dole, provedl ovšem s úspěchem válečné půjčky (i tento úspěch však přisuzuje se jiným), jeho daňová opatření však, zejména v oboru daně lihové, došla kritiky odsuzující.“

i že také úpisy selského obyvatelstva „dostoupily jen 50–60 milionů“ a na str. 541 několik kritických slov o politice vlády Františkovy.*)

Vrcholu dostoupila asi konfiskační horečka v roce 1916. Od tohoto ročníku (ne-li snad již dříve) předkládala tiskárna k cenzuře vždy jen ruční, ne definitivní výtisky, čekajíc s konečným vytištěním, až projdou-li čísla cenzurou nezávadně. Hned první číslo zabaveno na 12 místech, věty, slova, i celé odstavce. V článku Dra Živanského „Veřejná úprava aprovisace v druhém roce válečném“ nepropustila censura dva odstavce (str. 2) o tom, že „naše říše a speciálně naše polovice předlitavská co do vlastní produkce potravin, kterých k normální výživě obyvatelstva potřebuje, soběstačnou není“, a téhož smyslu zmínka na str. 5, na str. 10 pak slova, že tísňě zásobovací nezůstalo ušetřeno ani město sídelní (Vídeň) „orgány vládními vždy tolik protežované“. V mém článku o celní unii rakousko-uhersko-německé propadla cenzuře věta, že „císař František Josef sám prý tehdy o uskutečnění takového svazu se přičiňoval“. Ani ryze věcný a střízlivý článek Dra Dobrosl. Krejčího „Naše statistika po válce“ nedošel milosti: na str. 32 zabaveno 12 řádků o tom, že „mnozí z úředníků a to velmi vysokých, kteří by teď byli najednou chtěli mít statistiku vševedoucí, bývali dříve hluší k jejím prosbám o nutnou podporu a úřední pomoc, bývalo jim pro ni líto peněz“ a chránili i sebe a své podřízené před „zbytečným obtěžováním statistickými výkazy“, ba (str. 34) mezi státy, které mají již t. zv. statistický zákon, muselo býti vynecháno „Srbsko“, protože bylo protistátní říci, že Srbsko má zákon, jehož nemá ještě ani Rakousko. V „rozhladech“ nesmělo se vytisknouti, že „vyliďňování venkova odváděním nových a nových rolníků pokračovalo“ (str. 45), ani dotknouti se při zmínce o cedulové bance anglické (str. 51)

*) Tato konfiskovaná místa zůstala v definitivním textu jako známé „vybílené“ skvrny. Míval jsem však tolik látky pro „Obzor“ i v letech válečných, že mně bývalo líto stránek nevyplněných a že jsem konfiskovaná místa nahrazoval jinou již hotovou sazbou o časových věcech, takže i výpočet konfiskací, jež podávám shora, byl skutečností ještě předstížen a že úplný přehled tehdejších konfiskací O. N. bylo by lze podati jen na podkladě censurních výtisků, předkládaných tehdy policejnímu ředitelství a státnímu zastupitelství. Nahodile nalézám ve svých papírech na př. korekturní obtah zabaveného odstavce ke str. 335 O. N. 1915 o rozpočtovém provisoriu, při konečném tisku vynechaného, v němž ve 14 řádcích zabaveno i toto: „Po prvé také delegace se vůbec neusnesly o společném rozpočtu, a naproti jiným státům, kde, jak čteme i ze zpráv naší c. k. kor. kanc., vlády podaly parlamentům úvěrní válečné předlohy a dle potřeby i dodatečné úvěry a kde se většinou též uveřejňují i občasné výkazy o obnosech válkou již strávených, Rakousko jest jediný stát, který pracuje bez číselně určených úvěrů válečných. Zdali existují alespoň interní rozpočty pro válečnou a civilní správu, není známo, zcela nepochybně však pořízení rozpočtů a přehled již učiněných i ještě pravděpodobně očekávaných výdajů prospěšně působí na hospodárnost správy, jež právě při obrovských výdajích válečných je tím důležitější.“

poměrů a politiky banky Rakouskouherské ani kritisovati (str. 57) celní prohlídky našich státních občanů německými celníky na hranicích českoněmeckých. Z tuctu zabavených míst však největší rozhořčení censury vznítíl můj článek „Válka a populační problém“, z jehož tří zabavených míst (str. 25 a 26) nejcitelněji se úřadu dotkl tento passus: „... a teprv historie posoudí, na kom tkví hrozná zodpovědnost před lidstvem a kulturou, že se nepodařilo její výbuch jako již tolikrát zažehnati, a kdo ji snad uvedli v chod jako hodinový stroj, jakmile se domnívali, že jsou nyní lépe připraveni nežli jejich sousedé, a že by se prodléváním jejich výhodná situace mohla jenom zhoršiti“. Hned na další straně (26. shora) pak zabaveno 5 řádků o rostoucím populačním předskoku Ruska a dole 8 řádků poznámky o vývodech vyššího ruského důstojníka z pařížského Journalu. *) Dne 12. ledna 1916 musil jsem k vůli tomu do tiskového oddělení policejního ředitelství. Došlo k ostřejšímu rozhovoru, výsledek však byl, že z oněch 12 míst zabavených byla 4 propuštěna, asi dvě další musela býti změněna, nebyl však, jak zprvu hrozeno, ani „Obzor“ zastaven, ani já jako jeho redaktor aniž kdo jiný podle zákona trestního subjektivně stíhán ani „Jednota“ rozpuštěna. **) Konfiskace „Obzoru“ však neustaly. Čtvrté číslo 1916 shledáno opět závadným na 6 místech. Vadilo (na str. 129) zase v mém článku populačním, že „s vojenského hlediska posuzováno ztratilo Rakousko ročně vystěhováním do ciziny alespoň jeden armádní sbor“ a že „počet branců odvodem povinných sice stále ještě stoupá absolutně, klesá však již nyní v poměru k počtu obyvatelstva a klesne později i absolutně, až dostoupí branného věku slabší porodové ročníky posledních let“ ***), vadila i dvě místa v mých soc. rozhledech (str. 151 a 154) o národnostní povaze pruské kolonisace v Poznaňsku a dvě (str. 159 a 160) v referátě o Naumannově spise „Střední Evropa“ a Kautského „Spojených státech středoevropských“ (zde zejm. passus „na všechny strany samostatné a národnostně rovnoprávné a spravedlivé Rakousko“)! Zabavení neunikaly ani stati ryze historické;

*) Citát zabavený zněl: „Německá mechanika se opotřebuje. Německé napětí sil se zmenší a roztaje, ale nic nemůže změnití fakt, že my máme ještě k dispozici několik milionů lidí ... že každý rok dostáváme 800.000 nových branců. Ano, přáteli, nejmocnější ze všech strojů, to jest stále ještě stroj na plození dětí, to jest plodné lůno ruských žen. Ono jest, jež nese sílu ruské vlasti a ruského národa.“

**) Zevrubnější vypsání musím si zůstaviti k jiné příležitosti. Po převratu se mně můj tehdejší úřední odpůrce delším dopisem omlouval ze způsobu svého vystupování. Měl jsem arci vždy pochopení pro nesnadné postavení těch, kteří na zodpovědných místech jsouce exponováni často větší hrdinství prokázali tím, co smlčeli nebo neučinili, než mnozí jiní, jejichž jediná zásluha spočívala v opatrném vzdalování se, až dle toho, jak to dopadne.

***) Také na str. 175 čísla dubnového škrtnuty mně 2 řádky o dětech zplozených násilnickými vojáky nepřátelskými.

všude spatřovány narážky (často arci úmyslné) na nynější válečné poměry rakouské. *)

(Dokončení.)

*) V květnu 1916 uveřejnil jsem ve „Zprávách“ O. N. stať „Stoleté jubileum banky Rakouskouherské“ (str. 192 a násl.), dle pramenů „z censurních ohledů“ (str. 192) vesměs jen vídeňských a v O. N. přesně udaných, z níž však přesto zabaveno víc než celá jedna strana (v hotovém vyšlém čísle na str. 194 ponechána bílá skvrna pouze, pokud přesahovala jednu stranu) znění následujícího (o poměrech v Rakousku před bankrotem měny z r. 1811): „Přiházelo se, že vyšší státní úředníci vyhrávali v noci v předměstských hostincích k tanci, aby si vydělali na večeri, ženy a dcery úředníků najímaly se za služby nebo se vydávaly prostituci. Strašná úplatnost zavládla a podkopávala vážnost rakouského úřednictva, právem kdysi tak vysoko ceněného“ (Schmid). Konečně odhodlala se vláda k zjevnému bankrotu: pověstný finanční patent z 20. února 1811, dílo presidenta dvorské komory hrab. Wallisa, snížil hodnotu bankocetlí na pětinu hodnoty nominální a nařídil stažení všech v tomto patentu na obnos 1060,798.753 zl. konv. m. odhadnutých bankocetlí za jiné rovněž nesměnitelné a nuceným oběhem opatřené papírové peníze, tak zv. směnné listy, jichž se mělo tudíž vydati nanejvýš 212,159.750 zl. Tyto směnné listy měly jakožto „vídeňská měna“ tvořiti jedinou měnu zemskou a býti později vyměněny za mince konvenční. Aby se v obecnstvu vzbudila důvěra, nepřejal vydání směnných listů stát sám, nýbrž přenechal je „spojené směnné a umořovací deputaci“, složené z 15 vyslanců jednotlivých zemí a obchodních gremií vídeňského a pražského, a deputace musila se přísahou zavázati, že nevydá jich více nežli obnos zákonem stanovený. Dnes již je těžko si učiniti správnou představu, jak pronikavé byly účinky finančního patentu z r. 1811. „Bankrot byl potají připravován, a když 15. března 1811 jako čarovným proutkem patent v celé říši najednou byl prohlášen, byl zpečetěn osud všech majetných... Kdo měl bankocetle, ztratil rázem čtyři pětiny svého jmění. Kdo několik dní před patentem prodal realitu za 100.000 zl., měl po patentu jen ještě 20.000 zl. a jen v směnných listech, ve skutečnosti však sotva 9000 zl. konvenční měny, protože směnné listy hned po svém vydání měly disažio“ (Reinitz str. 70) proti stříbru, které činilo až 300%. Proslulý historik hr. Majláth vypravuje, že tehdy přišel takto o 300.000 zl., že tehdy fiakru od divadla na Vídeňce do města musilo se platiti 30 zl. v bankocetlích a že se večer v restaurantu sotva mohlo jísti za méně než za 100 zl. v bankocetlích. Beethoven stěžuje si ve svých listech, že dostával svůj plat 4000 zl. v znehodnocených bankocetlích a později v opět znehodnocených směnných listech, že stal se se svým na 900 zl. sníženým platem žebrákem a musil, aby mohl býti živ, své nejlepší skladby prodávati za babku. (Reinitz str. 71. O účincích patentu v Čechách a v Praze krásně vypravuje Jirásek v svém F. L. Věkovi.) Dluhy, které byly v letech před znehodnocením peněz v dobrých penězích vypůjčeny, mohly nyní splaceny býti pouhým zlomkem své dřívější hodnoty — při tom byli poškození věřitelé často daleko chudší nežli dlužníci: lidumilné nařízení Josefa II., aby peníze sirotčích pokladen byly především v hypotekách ukládány, stalo se nyní osudným, protože hypotekární dlužníci, často bohatí a mocní statkáři, spláceli nyní své dluhy dle předpisů finančního patentu pouze zlomkem dříve přijaté skutečné hodnoty a obohacovali se takto — arci ve vší právní formě — nuzným grošem sirotků. Zkáza nesčetných rodin, hromadné sebevraždy byly následek finančního patentu. Nadto vše se však ani naděje, že tímto násilným opatřením bude konečně učiněn pořádek v peněžnictví, neosvědčila. Nové zbrojení vedlo k novému vydávání papírových peněz; aby se však vyhovělo slibu vlády a přísaze členů deputace, že [nebude směnných listů vydáno nad obnos patentem stanovený, nerozmnoženy sice směnné listy, ale vydány vedle nich touž deputací a rovněž jako „vídeňská měna“ dle patentu ze 16. dubna

ská soutěž za války), ale Jižní Afrika se osamostatňuje právě tak jako Kanada.

Z evropských trhů byla Anglie vytlačována již před válkou celními opatřeními, jež mohla býti tím příkřejší, čím méně se mohla země svobodného obchodu brániti.

(Dokončení.)

Do třicátého ročníku.

Dr. Josef Gruber.

(Dokončení.)

V témž čísle (str. 199) zabaveny asi tři řádky ilustrující ryze sobecké celněpolitické stanovisko Německa k „spřátelené“ monarchii habsburské (str. 226 a 232) i pouhé sestavení úředních kursů valutních naší správy poštovní.

V červnu 1916 chtěl jsem podati v „rozhledech“ souhrnnou zprávu o zásobovacích poměrech v Rakousku a v Německu, o zatajování zásob prodavači a o stoupání cen, o stavu dobytka a cenách masa a tuku, o vídeňské „Společnosti pro zpeněžení dobytka“ a jejích výdělcích i o vymořivším se návrhu na zavedení státního monopolu obchodu s dobyt看em — celé dvě stránky (290–292) propadly konfiskaci i s obvyklými jejich titulky v záhlaví „rozhledů“. *)

*) V témž čísle zabavena dále (nyn. strany 292, 293 a 297) tři místa (o státním tajemníkovi německém dru Helfferichovi, že jeho dosavadní projevy ukazují jej imperialistou stejně jako byrokratem), str. 293, že rozvržení čtvrté válečné půjčky mohlo býti ještě příznivější, „kdyby se byla komise pro kontrolu státního dluhu již dříve odhodlala obětovati své ústavní pochybnosti“, str. 297 o tehdejšímu projektu biskupa Prohaszky, původně Čecha z Moravy, na provedení agrární reformy v Uhrách věta: „Po stránce národní sotva lze čekati něco spravedlivějšího nežli jednostranně národní kolonizační maďarskou, podobně jako při osazování zpustošených osad, péči o válečné opuštěné sirotky a pod.: vestigia terrent, a kdo věří, že by se bylo válkou myšlení lidí úplně obrátilo, zklame se.“ Ze zabavených dvou stran o tehdejší situaci zásobovací (v červnu 1916) uvádíme alespoň toto: „Není pochyby, že se přes stále nepochybný celkový dostatek potravinových zásob těsně před novou sklizní poměry zásobovací v Rakousku a ještě více v Německu silně přiosměřily. Ceny všech téměř potravin dosáhly obrovské výše a ještě hůře jest, že leckterých produktů vůbec ani dostati nelze, vždyť občas tu brambory, tu máslo, tu vejce zmizí z trhu a ve velkoměstech houfy lidí stojí hodiny před krámy, aby se nakonec vrátili s nepořízenou, opatřiti několik kilogramů zeměků, půl libry másla nebo několik vajec stojí několik hodin času a sběhání několik ulic, a velmi husté jsou stížnosti na neochotu a hrubé chování se obchodníků a překupníků. Zásoby se odnímají trhu a zatajují, až by se ceny ještě více vyšroubovaly, v Berlíně a jiných městech německých sama policie k ukonejšení rozčileného obecnstva otvírala zavřené pro předstíraný nedostatek zboží krámy a sklepy a zabavovala i k prodeji přiváděla zásoby. Zavedeny v Německu namnoze poukázky na máslo i maso, ale neosvědčily se, aby se lidem uspořilo hromadné tísnění a čekání (utvořen proto výraz „butterstehen“), zmenšeny denní porce másla, aby

Bděllosti censury neušel ani můj ryze historický „Vývoj sociálních ideí a hnutí“; v 12. kapitole o sociálních utopiích zabavena v ročn. 1916 O. N. (str. 323) téměř polovice stati o „Testamentu“ francouzského utopisty, faráře Jeana Mesliera

se dostalo na všechny, a zavedeny číslované lístky, ale vše marno, „polonézy“ (také nové označení šibeničního humoru berlínského) žen a dětí od časných ranních hodin před prodejními krámy byly vždy hustší a delší. V Rakousku, buď že zásoby a trvalá produkce přece je poměrně větší, buď že z míru již jsme zvyklí na menší konsum nežli blahobytnější Německo, poměry dosud přece byly lepší, třebaže nesmírná dražota zvlášť skrovně placené nižší úředníky a zřízence již po měsíce nutí k výhradné skoro výživě suchými brambory, špatnou kávou, tuřínem a pod., a chlebem. Maso je širokým vrstvám — pokud nejde o dělnictvo válečných podniků s velkými výdělky — nedostupno, doznalyť zejména ceny masa a tuku přeznačného stoupnutí. Doufalo se, že pokles cen masa, který se dostavil na podzim r. 1915, když přicházel dobytek z letních pastvin na trh a pozdní roční měsíce svými většími nákoupěmi na zimu a vánoce spotřebě masa nejsou příznivy, bude trvalý, objevovalť se současně na trzích tuzemských i zahraničních, dosahoval až 25% a značné přívozy zahraničního dobytka i masa, jež byly tehdy na cestě, musely býti prodány se ztrátou. Importy z Holandska a Dánska pro civilní obyvatelstvo přestaly, ježto potřebu stačilo zúplna hraditi tuzemsko, a nikdo nepomýšlel na to stupňováním zahraničních přívozů, dokud je bylo lze levně dostat, utvořiti zálohu pro časy budoucí. Návrat silně zvýšených cen dobytka zastal nás pak zcela nepřipraveny. Ceny stoupaly skokem i v uvedených zemích neutrálních, zejména od počátku t. r. silně zvýšenou a trvalou potřebou Německa. Rakousko je i v míru co do dobytka značně pasivní a odkázáno na přívoz z Uher, které zjednávají dodnes, ač neznácnou, celoříšskou naši soběstačnost dobytčářskou, proti Německu je však potud ve výhodě, že není daleko tak závislé na přívozu zahraničních píceň, za které Německo r. 1913 zaplatilo skoro miliardu marek. Nyní za války zvlášť nepříznivá sklizeň píceň i větší potřeba armády — mezi miliony postupně nově a nově povolávanými jistě většina nebyla zvyklá denní masové porci u vojska obvyklé a nezbytné, mají-li vojáci zdraví čeliti námahám válečným — vedla jak ke zmenšení počtu kusů, tak ke snížení průměrné váhy dobytka. Přesto se tvrdí, že stav dobytka v Rakousku zůstal i za války až snad na vepřový brav stále neobyčejně značný — bude provedeno prý jeho přesné statistické zjištění — a že jen vadná organizace zavinila, není-li dosti příhonu na trhy přes obrovské ceny a přes počínající zelené krmení („péče o maso je bolavá rána, stydlivé místo naší vyživovací služby vůbec“, Arb. Ztg. 26. května), a požaduje se plán dobytčího hospodaření, který by sáhal nejméně do podzimu 1917, ke sklonku nejbližší sklizňové periody, bez ohledu, kdy dojde snad k uzavření míru, péče o záměrný odchov a opatření dostatečných krmiv, organizace příhonu dobytka i rozdělování masných zásob. V jakých rukou je zásobování masem, ukázal 5 % milionový zisk, jehož při celkovém obratu 127 mil. K dosáhla za rok vídeňská „Společnost pro zpeněžení dobytka“ ustavená již před válkou 1. května 1913 jako společnost „obecně prospěšná“ pro celé Rakousko, zejména však pro Vídeň, v očích obecnstva domněle jakožto odbytová organizace rolnictva samého. Ukázalo se však, že hospodářská družstva, a i to ještě úvěrní a nikoliv odbytová, ze 3000 akcií nemají ani čtvrtiny, kdežto skoro $\frac{2}{5}$ měla v rukou vídeňská Všeobecná depositní banka, již musela Společnost platiti za poskytnutý úvěr převysoké úroky, a $\frac{1}{5}$ akcií město Vídeň. Když obrovský její výdělek vzbudil rozruch a když propuklo, že na př. Společnost v Linci levně rekvirovala domněle pro Vídeň dobytek, jež potom za vysoké ceny vídeňského trhu dodávala intendancím vojenským, hájila se Společnost, že tento zisk je nepatrností proti ziskům vídeňské firmy Saborsky, které připadly $\frac{2}{3}$ vojenských dodávek, kdežto Společnosti pouze

z konce 17. a počátkem 18. stol.*. V témž ročníku (1916) zabaveny ještě dvě poznámky o daních a válečných půjčkách (str. 388 a 389), v tom i pouhé konstatování (str. 389), že v Rakousku byly v létě 1916 nové daně „nikoli jako v Uhrách parlamentu předloženy a v něm projednávány, nýbrž“ ihned prostě pomocí § 14. zavedeny.

V roce 1917 nastalo změnou na trůně a zvláště po opět-ném svolání parlamentu uvolnění i v cenzuře. Počet konfiskovaných čísel i míst klesl. Arci teprve znenáhla, jisté věci platily dlouho ještě za netýkavku (pokles valuty, potíže zásobovací, obavy populační) a prováděny škrty opravdu přímo malicherné.**). Když jsem v listopadu 1917 upozorňoval české akcionáře Rakousko-uherské banky na potřebu nejčtetnější jejich účasti na očekávané valné hromadě banky, škrtila mi censura celý závěrečný odstavec s touto kritikou banky (str. 449): „Naše valuta nebyla by se musila tak zhoršiti, kdyby Rakousko-uherská banka byla věnovala náležitou péči dovozu a vývozu, takto však stála naše měna až do vypuknutí ruské revoluce z měn všech válčících států nejhůře a od té doby je na druhém stupni od konce. Jedinou přípravou banky na válku zdá se bylo, že již dávno před jejím vypuknutím bylo v úvahu vzato zastavení jejích výkazů, které nebylo odvoláno, ani když všechny ostatní cedulové banky se v krátkce k uveřejňování výkazů navrátily,

¹ s, i že by bylo záslužným činem obrátiti veřejnou pozornost na mohutné, v mystické temno zahalené zisky této firmy, která nadto celý obrovský výnos do kapsy strčila sama. Nakonec vydalo (27. května) samo ministerstvo orby jakousi obranu Společnosti, za jeho součinnosti zřízené: čistý zisk 5 $\frac{1}{2}$ mil. K při akciovém kapitálu 1 $\frac{1}{2}$ mil. K a obratu 170 mil. K (Společnost sama udala obrat jen 127 mil. K) při obchodu s dobytkem prý není nadměrným, vláda prý však nicméně zakročila, aby celý ryzí výtěžek byl po 5 $\frac{1}{2}$ ‰ ním zúrokování akcií a dotování rezervních fondů dán k dispozici pro akce za zlepšení obchodu s dobytkem a zásobování. Také vídeňský magistrát ujal se Společnosti: čítáme-li prý potřebu armády od počátku války do dneška (konec května) na 3—4 miliony kusů v ceně alespoň 3 miliard a dodavatelské zisky při tom na 200 mil., jest účast Společnosti při těchto dodávkách nepatrná (76 mil.) a zisk 5 mil. nikoli nepoměrný. Vyskytly se z té celé situace návrhy, aby byl dle německého příkladu zaveden státní monopol obchodu s dobytkem, všeliké meziobchodnické zisky vylučující.

*) Otiskl jsem ji hned po převratě celou znovu v O. N. v prosinci 1918, str. 464/5.

**) V prvním čísle (leden 1917) neprošly tři poznámky (na str. 50 a 51): že v Albánsku „sedláci za každých 8 K ve stříbře platí 20 K v bankovkách“, že úvodní proslov nového ministra financí Spitzmüllera „byl nepokrytým doznáním valutních našich nesnází, které kde kdo cítil, o které se však dosud na škodu státu nesmělo ani zaváditi“. V březnovém čísle nepropuštěna zlomyslná prý poznámka (str. 142), že „doslovnému vyhladovění Anglie netřeba proto arcí ještě věřiti; co dokáže obmezování a racionování spotřeby, které teď asi nastane ve všech zemích dovozních, víme nejlépe sami“, a na str. 143 škrtila censura u Sombartovy knihy „Händler und Helden“ přívlastek „nenávislná“, v listopadovém čísle (str. 448) byl censurou vyhlazen „úžasný pokles naší valuty“.

takže dnes banka Rakousko-uherská v nápadné a neslavné izolaci tvoří jedinou výjimku v Evropě. Pro rozmnožení našeho zlatého pokladu nestalo se nic (zatím co říšská banka německá za války svůj zlatý poklad téměř zdvojnásobila), ve Vídni, Budapešti atd. provozuje se čilý obchod se zlatými mincemi, za něž se platí ažio až 300%, a namísto, co by se jako v Německu prodávaly šperky do neutrální ciziny, která za ně platí obrovské ceny, u nás se naopak podporoval jejich dovoz. Téměř všechno to i s onou severní plavbou našeho nejvyššího úředníka banky cedulové*) tvořilo obsah téměř tří stránek censurou nám škrtnutých v druhém čísle ročníku 1915 (str. 71 – 73).“

Také ještě z r. 1918 mám uschováno několik čísel, v nichž censura provedla charakteristické črty. Hned v lednu (str. 39 a 40) o nedostatku uhlí, zvl. v Čechách a v Praze, a jeho příčinách: „Výkony horníků, nevydatnou stravou oslabených, klesají, co se pak vytěží, nemůže býti z dolů všechno ani včas odvezeno pro nedostatek vagonů, k tomu stranická politika úřední i dodavatelská jakoby určité kraje a třídy obyvatelstva přímo boykotovala. Stojí-li výkonné české mlýny zcela nedostatečně zaměstnávané větší část týdne, přihlížejíce bezmocně, jak se za jediný týden vyváží sta vagonů do Schöllerových mlýnů dolnorakouských, tak se i přes Prahu a kolem Prahy odváží tisíce vagonů českého uhlí kamenného i hnědého do zemí a míst daleko lépe zásobovaných, zatím co v Praze tramway večer nejezdí, uliční osvětlení od 9 hodiny je zastaveno, elektrické osvětlování obmezeno a denně se hrozí zastavením dodávání plynu, který je při naprostém nedostatku uhlí v obrovské většině domácností namnoze jediným prostředkem k vaření a topení. Není šíře ani známo, že v celém západním Rakousku není jediné země a jediného hlavního města, jež by nebylo opatřováno českým uhlím hnědým nebo kamenným, třeba (jako ve Vídni) mělo i bohaté přívozy uhlí odjinud, zejm. z revíru ostravského, a že tyto přívozy z Čech v roce české tísně uhelné, 1920, proti 1915 často ještě stoupily.“**) V dubnu 1918 potlačila censura zmínku (str. 182) o projektu hospodářského, politického a vojenského spětí, a dříve či později úplného podmanění trojice rakousko-uhersko-polské Německem (na místo neuskutečnitelného již cíle Berlín – Bagdad) a v květnovém čísle (str. 214) dvě zmínky, jednak o censuře a zastírání skutečného

*) V době, když válka vypukla, nalézal se generální sekretář Rakousko-uherské banky na výletní plavbě k severnímu mysu a mohl se jen s bídou teprv mnoho dní po započetí války vrátiti do Vídně —. v takové nevědomosti o přípravách válečných udržovaly vojenské kruhy rakousko-uherské samu naši banku cedulovou!

**) Toto tvrzení bylo v textu doloženo statistikou dodávek českého uhlí hnědého a kamenného do Vídně, Lince, Št. Hradce, Solnohradu, Celovce, Lublaně, Inšpruku, jež rovněž škrtnuta.

stavu jak zásob, tak financí a dluhů státních, jednak o „krutě pocíťovaných“ rekvizicích vojenských. *) —

Končíme tuto censurní mosaiku, přes všechnu obsáhlost asi ještě neúplnou. Leccos se nám ani nezachovalo. V prosincovém čísle 1918 jsme se s válečnou censurou vojensko-policejní rozloučili těmito slovy (str. 463—465): „... Jen kdo byl jakkoliv zúčastněn tisku a literatury, ví, co znamenal tlak censury vojenskopolicejní. Na spisy nově vycházející i na literaturu starší. V nových knihách a časopisech pečlivě vyhlazováno nejen vše, co by snad v nejextensivnějším výkladu bylo s to ohroziti válečné operace nebo poškoditi brannou moc monarchie, nýbrž nepřipuštěna ani jakákoliv kritičtější zmínka, ba i pouhé pravdivé, zcela střízlivé vyličení poměrů zásobovacích, valutních a finančních, dopravních a obchodních. Jistých temat nesmělo vůbec býti dotčeno, jistá jména — Masaryk, Denis, Srbsko, král Petr atd. — nesměla vůbec býti vyslovena. Trpěly nejen deníky, nýbrž i odborné revue, ba na měsíčníky kladeno druhdy výslovně přísnější měřítko, jelikož prý zůstávají dlouho v rukou čtenářstva a skoro naveskrz váží se v knihy. Jest nám teď zadostiučiněním, způsobovalo však tehdy mnoho nepříjemných chvil a pochůzek, že z vycházejících měsíčníků právě náš Obzor byl v nadprůměrné míře předmětem zvláštní pozornosti vojenskopolitické censury a že bývaly nám konfiskovány i věci, v nichž jsme se mohli dovolati jako pramenů i listů vídeňských a německých pražských. Zprávy o denních kursech valut a devis, které bývaly připouštěny v denících nebo dokonce vyvěšovány u pokladen poštovních a nádražních, propadly bez milosti škrtnu censorovu, jakmile byly shrnuty v přehled měsíční, protože z něho vysvítalo rapidně postupující zhoršování naší měny, jež pobuřovalo. Nesmělo se projevití nijaké pochybnosti nebo přísnějšího slova o nadvýdaji bankovek, o nedostatečnosti zásob, o vadách zásobovací organizace, nebo dokonce již psáti ostřeji o Svůj k svému, o preterování českých úředníků, o německé kolonizační politice protipolské nebo o maďarské protislovenské v Uhrách, o šikanování cestujících při přechodu přes hranice německé, o nových ministrech, o administrativních experimentech a pod. Někdy horlivost censury nabývala příchuti komické. Napsalo-li se a dovodilo číslicemi, že také v Rakousku porodů ubývá, prohlášeno to s počátku za ohrožování branné síly monarchie a škrtnuto, teprv na osobní rekriminaci přiznáno, že čísla o dnešních porodových úbytcích mohou účinek projevití teprv za dvacet let, až půjdou dnešní nemluvňata k odvodu (vůbec nám v člancích o populaci zejm. r. 1916 bylo silně škrtnuto, pro jednu zmínku pohroženo subjektivním stíháním trestním), nepřipuštěno vytisknouti, že již i Srbsko mělo „stati-

*) V titulku rozhledů téhož čísla škrtnuta hesla: „Zoufalá vyživovací situace v městech. — Praha nejdražší a nejhůře zásobované velkoměsto střední Evropy“ a dále: „Nedostatečnost rakouské obilní produkce“.

stický zákon“, k jakému Rakousko dosud nedospělo — našli bychom toho klasobraní až nadbytek. Neodsuzujeme paušálně a nevybízíme k odvetě ani k posměškům; byli jsme si vědomi, že státní zástupce nemůže vystupovati jako nezávislý lékař, inženýr, advokát, žurnalista, úředník autonomní korporace a pod., znali jsme tlak shora, a vytýkali jsme jen, nikoli pravidelnou, zbytečnou horlivost a osobní příkrost, na štěstí jen řídkou. Přinášeti v těchto poměrech národohospodářské poučení bylo věci nadmíru svízelnou; někteří autoři vůbec se za války odmíteli, některé listy veřejnohospodářskou rubriku vůbec vypustily. Náš list, když nakladatelství počátkem 1915 se k návrhu redaktorovu rozhodlo jej znovu vydávati, plnil své poslání i za války způsobem, který mu zjednal nových sympatií i nového rozšíření; čtenáři dovedli čísti mezi řádky a vyplniti si náležitě bílé mezery, a ústní i písemné projevy od nejčelnějších mužů národa a zejm. i od českého důstojnictva i mužstva ze zákopů i etap, odkud se nám vděčně přihlašovali čtenáři osobně nám zcela neznámí, byly a zůstanou nám světlým lícem překonaných těžkých dob. Byla doba, kde zápasili jsme o každý škrtnutý odstavec a vynutili na konec přece v řadě případů připuštění. Některým, jichž uveřejnění ještě dnes není bez zájmu, pomohl na světlo teprv říjnový převrat státní.“

Viděti snad, že i v líčení válečných let „Obzoru“ nejde pouze o několik roků v dlouhém poměrně životě jednoho časopisu, nýbrž také o třebas malý, přece snad charakteristický kus válečné historie našeho národa. —

Uzavíráme prozatím své redakční vzpomínky. Snad budou prominuty tomu, kdo dnes do svého časopisu vkládá třicátý rok svého života!

□ □ □

Alfred Marshall (1842—1924).

Inž. Jan Dušek.

Dne 13. července 1924 zemřel v Cambridge jeden z nejvýznačnějších ekonomistů anglických, Alfred Marshall, důstojný pokračovatel národohospodářských klasiků anglických — Adama Smitha, Ricarda, Stuarta Milla a Stanleje Jevonse.

Alfred Marshall narodil se v Claphamu 26. července 1842. Otec jeho, William Marshall, byl pokladním v Bank of England. Pocházel z Cornwallu. Evangelická přísnost, hraničící až s drsností, charakterisovala rodinu Marshallových. Pro svůj sklon k matematice přešel Alfred z Oxfordu do Cambridge, kde se r. 1868 stal „lecturer“ věd morálních a politických na St. John's College. Roku 1877 přijímá místo ředitele bristolské University College, kde se svojí ženou, Mary Paleyovou, přednáší o národním ho-